

ДИГИТАЛНИ КОМУНИКАЦИОННИ УМЕНИЯ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНА РЕАЛИЗАЦИЯ НА СТУДЕНТИТЕ

Славянка Ангелова, Любомира Христова
Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Във всички сфери на социалния и икономическия живот е факт все по-широкото използване на информационните и комуникационните технологии (ИКТ). Доказателство за това са въвеждането на иновативни технологии в различни производствени процеси, предлаганите ефективни електронни услуги за бизнеса и гражданите, управлението чрез използване на облачни изчисления, Big Data и изкуствен интелект, осъществяването на дистанционно обучение, мрежовата свързаност на хората.

Настоящата статия разглежда значимостта на дигиталните умения и необходимостта от притежаване на основни цифрови умения, защото цифровите технологии чрез влиянието върху иновациите, икономическия растеж и пазара на труда променят вида на необходимите дигитални умения на гражданите не само за успешна професионална реализация, но и за участие в обществения живот и поддържане на социални контакти.

В текста са представени данни от емпирично изследване, чийто фокус е върху оперативните и информационните дигитални умения (според класификацията на Ван Дайк), като водеща предпоставка за успешна професионална реализация на обучаваните в системата на висшето образование. Приложеният метод за събиране на данни е анкетно допитване с инструментариум на изследването анкетна карта, конструирана съобразно Европейската рамка за дигитална компетентност на гражданите (DigComp 2.1).

Авторите представят анализ на текущото състояние на дигиталните комуникационни умения сред студенти относно взаимодействие чрез технологии, споделяне на информация и съдържание, използване на онлайн ресурсите с образователна цел и степен на придобити дигитални умения чрез различни образователни дейности. Очертана е необходимостта от тяхното усъвършенстване, дадени са насоки за развитие, които да спомогнат за адаптиране на образователния процес към новите изисквания на дигиталната икономика.

Ключови думи: дигитални умения; комуникация; дигитална трансформация; дигитални компетентности

Дигиталните умения

Непрекъснатото увеличаване на значението и ролята на цифровите технологии в отделните сфери на обществения живот и все по-голямото място, което заемат в различни производствени и икономически дейности, неминуемо водят до повишено търсене на цифрови умения през последните години. Както подчертава еврокомисар Мария Габриел, „през 2020 година 90% от работните места в ЕС ще изискват дигитални умения... а все още 169 млн. европейци нямат основни цифрови умения“⁽¹⁾. Това налага необходимостта всеки гражданин да притежава поне основни цифрови умения, за да води пълноценен живот в съвременното дигитално общество.

Според Ван Дайк (Dijk, 2006: 181) цифровите умения (digital skills) са сбор от умения, които са необходими за работа с компютри и компютърни мрежи, за търсене и подбор на информация в тях, както и за използването им за собствени цели. Изследователят ги разграничава в три вида: оперативни, информационни и стратегически. Оперативните умения са тези, които се използват за работа с компютърен и мрежов хардуер и софтуер. Информационните умения са необходими за търсене, подбор и обработване на информация в компютърни и мрежови ресурси. Стратегическите умения са способността да се използват тези ресурси като средство за постигане на специфични цели, както и за основната цел – подобряване на обществената позиция в сфери като образованието, труда, домакинството и социалните отношения.

Дигиталните умения са една от осемте ключовите компетентности за учене през целия живот, включени в Европейската референтна рамка²⁾. Тя е публикувана за първи път през 2006 г. и има ново издание от 2018 г., в което някои от ключовите компетентности са преформулирани и разширени. Ключовите компетенции се дефинират като съчетание от знание, умения и нагласи. Те са необходими на индивидите за лична реализация и усъвършенстване, работоспособност, социално включване, успешен, устойчив и здравословен начин на живот и активно гражданство. Следователно тези умения се свързват с различните възрасти и намират израз в разнообразен контекст: семеен, училищен, работен и др. В рамката дигиталната компетентност се определя като „уверено, критично и отговорно използване и ангажиране с цифровите технологии за обучение, работа и участие в обществото. Тя включва информационна грамотност и грамотност за боравене с данни, комуникация и сътрудничество, медийна грамотност, създаване на цифрово съдържание (включително програмиране), безопасност (включително цифрово благополучие и компетенции, свързани с киберсигурността), въпроси, свързани с интелектуалната собственост, решаване на проблеми и критично мислене“.

Дигиталните умения се свързват с възможностите на индивидите да използват, създават, споделят и филтрират цифрово съдържание. Ключови дейности са управление и защита на информация, създаване на съдържание и

на дигитална идентичност. Концепцията за цифрова компетентност включва не само технически способности за прилагане на информационните и комуникационните технологии, но и дигитална грамотност и сътрудничество (Vaikutytė-Paškauskė et al., 2018:16).

Развитието на цифровата икономика и напредъкът на технологиите неминуемо водят до нови изисквания на пазара на труда, към които образованието и професионалистите от различни сфери трябва да се адаптират. Според проучването „ИКТ за работа: дигитални умения на работното място“⁽³⁾ дигиталните умения са нужни за всяко работно място. В доклада се подчертава ролята на дигиталната икономика за преобразуване на начина, по който хората работят, и необходимостта от нови умения. Според данните 98% от мениджърите, както и 90% от специалистите следва да притежават базови дигитални умения. Към специалистите се отнасят адвокати, журналисти, държавни служители, администратори и др.

Друго изследване, посветено на дигиталните умения, е проведено през 2018 г. по поръчка на Комисията по култура и образование към Европейския парламент на тема „Дигитални умения в XXI век“ (Vaikutytė-Paškauskė et al., 2018). Неговата основна цел е събиране и анализ на информация за изготвяне на адекватен отговор на съвременните предизвикателства чрез актуализация на образователните политики в Плана за действие в областта на цифровото образование⁽⁴⁾. В него се очертава неблагоприятната тенденция, че Европа може да загуби конкурентоспособността си, ако чрез образование не се наблегне върху дигиталните компетенции на гражданите от всички възрасти. Планът за действие поставя фокус върху необходимостта от стимулиране и подкрепа на целенасоченото използване на цифрови и иновативни образователни практики. Очертани са европейски инициативи, които Комисията, държавите членки, заинтересованите страни и обществото ще осъществят до края на 2020 г. В тази връзка, Планът поставя три приоритета:

- 1) по-добро използване на цифровите технологии за преподаване и учене;
- 2) развитие на съответните цифрови компетенции и умения за дигитална трансформация;
- 3) подобряване на образованието чрез по-добър анализ на данните и прогнозиране.

Следователно очертаните тенденции насочват вниманието на европейските граждани към динамичната необходимост от широк набор дигитални умения и медийна грамотност, съчетани с критично мислене и все по-компетентно участие в цифровата среда.

Подчертаната роля на цифровизацията за развитието на европейските страни е безспорна, но това следва да насочи вниманието на специалисти от различните обществено-икономически сфери към актуални теми, като цифрови умения, изкуствен интелект, дигитални хъбове, сигурност в онлайн

средата, фалшиви новини и др. Предвид очертаните проблеми е важно да разгледаме представянето на България според Индекса на цифровата икономика и общество (DESI 2018)⁵⁾. Този индекс е комбиниран и обобщава показатели за цифровото представяне на Европа, като наред с това проследява развитието на държавите членки на ЕС в областта на цифровата конкурентоспособност. Страната ни се нарежда на 26-о място от 28-те държави членки на ЕС. В сравнение с 2017 г. в доклада за България DESI 2018 отчита напредък в свързаността и наличието на цифрови услуги. Положителна е тенденцията, отнасяща се до подобряване на цифровите обществени услуги, което се свързва с увеличаване броя на потребителите на електронното управление.

Образователен контекст

Технологичната и цифровата революция влияят върху трансформирането на отделни отрасли и на обществото, като цяло. Настъпващите промени в системата на висшето образование може да се обяснят с модификация в практиката и изискванията към подготвяните кадри. Изпъква и друга важна закономерност на XXI век – постоянно нарастващата роля на образованието. В съвременната икономическа среда успехът е обвързан с използването на интелектуалния капитал или с т.нар. нематериални активи, които имат определящо значение в сравнение с иновациите и управлението на материални активи. Този процес е свързан с очертаване водещата роля на университетите в подготовката на висококвалифицирани кадри (Ribov, 2019: 441).

В съвременното общество все повече нараства взаимовръзката между нивото на дигитални умения и професионалната реализация на студентите. Качественото висше образование и развитието на научните изследвания допринасят за поддържане на оптимален баланс между потребностите на икономиката и социума и подготовката на квалифицирани кадри в различни сфери. Стратегическата насоченост на европейските политики относно значимостта на образованието е очертана още в подписаната на 19 юни 1999 г. в Болоня Съвместна декларация за европейско пространство, или т. нар. Болонска декларация. Постигането на заложените в нея цели е свързано със законодателни инициативи и определяне на приоритетите в сферата на висшето образование.

Друг документ, свързан с развитието на висшето образование, е стратегията „Европа 2020“, която Европейската комисия стартира през март 2010 г., предназначена за изход от кризата и преодоляване на предизвикателствата през следващото десетилетие. Сред основните **приоритети** на Стратегията е „Интелигентен растеж – икономика, основаваща се на знания и иновации“. Интелигентният растеж е насочен към подобряване на знанията и иновациите като фактори за бъдещ растеж. Това развитие е свързано с осигуряване на по-качествено образование, подобряване на постиженията в областта на

научните изследвания, насърчаване разпространението на иновации и знания в рамките на Съюза. Една от водещите седем **инициативи** в Стратегията е Програмата за дигитални умения за Европа, която дефинира ключовата роля на информационните и комуникационните технологии, чието използване ще подпомогне успешното развитие на континента. Тя има за цел да го превърне в интелигентна, устойчива и приобщаваща икономика. В Стратегията се посочват и ефективните **действия**: 1) максимално използване на информационните и комуникационните технологии, и 2) превръщането на иновативните идеи в нови продукти и услуги, които създават растеж, качествени работни места и помагат за разрешаването на европейските и световните предизвикателства пред обществото. Важно е да се отбележи също така, че търсеният успех зависи от съчетаване на усилията с предприемачество и финансови ресурси, които следва да бъдат фокусирани върху нуждите на клиентите и пазарните възможности. „Действията... ще активизират иновационния капацитет на Европа, като подобряват резултатите в образованието и качеството и резултатите на учебните заведения, и като се възползват от икономическите и социалните ползи на цифровото общество. Тези политики трябва да бъдат осъществени на регионално, национално и европейско равнище“⁽⁶⁾.

Националните политики в контекста на „Европа 2020“ са очертани в Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014 – 2020 г. Тя дефинира две ключови измерения на висшето образование в нашата страна: „а) като обществено и индивидуално благо, допринасящо за цялостното развитие на личността и обществото и подготвящо студентите както за професионалната им реализация, така и за социалната и гражданската им роля; б) като двигател за динамично развитие на икономиката и изграждане на общество, основано на знанието и напредъка на технологиите“⁽⁷⁾.

Информационните и комуникационните потоци са основополагащи за професионалното ежедневие в съвременния свят. Поради това обучението следва да се синхронизира с актуалните изисквания на практиката. В доклад-мониторинг⁽⁸⁾ за 2018 г. на Представителството на Европейската комисия в България се отчита тревожната тенденция за несъответствие между уменията на завършилите висше образование, както и професионално образование и обучение и нуждите на трудовия пазар. Обзорът дава информация и за наличието на дигитални умения сред 29% от българските граждани, което е с 28% по-ниско спрямо европейските граждани, като цяло.

През месец май 2018 г. във Франция се провежда конференция на министрите, отговарящи за висшето образование в държавите членки на Болонския процес. В т.нар. Парижко комюнике лидерите се обединяват около мнението за ключовата роля на цифровизацията във всички сфери на обществото и същевременно подчертават нейния потенциал да преобрази начина, по който се предоставя висшето образование. Министрите отправят призив към висшите

училища да подготвят своите студенти и да подкрепят преподавателите си да действат творчески в цифровата среда.

Методология на изследването

Данните, които се дискутират в настоящата статия, са получени вследствие работата на научен колектив в рамките на проект „Дигиталните комуникационни умения на студенти от ПИФ“, реализиран чрез вътрешно финансиране на Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Цел на изследването е да се анализира текущото състояние на дигиталните умения сред обучаваните и да се очертае степента на необходимост от тяхното усъвършенстване. Приложеният метод за събиране на данни е анкетно допитване с инструментариум на изследването анкетна карта. Обект на изследване са студенти в бакалавърски и магистърски програми (специалност „Право“), като обхватът на единиците е 200 студенти. Теренното изследване е проведено през месец май 2019 г. Данните са обработени чрез специализиран софтуер.

Същинският процес на анкетиране на студентите отключи вторичната реакция за преосмисляне на значението, което имат дигиталните комуникационни умения в съвременната професионална среда.

Основа за конструиране на изследването и на анкетната карта е Европейската рамка за дигитална компетентност на гражданите – DigComp 2.1 (Carretero et al., 2017). Тя обединява дигиталните компетенции в пет области: информационна грамотност, комуникация и сътрудничество, създаване на цифрово съдържание, безопасност и решаване на проблеми като начин за подобряване на дигиталните компетентности за работа, обучение, отдых, консумиране и участие в обществото. Настоящото проучване е насочено към дигиталните комуникационни умения.

Анализ на данните

Сред анкетираните студенти по-голяма част са жените – 63%. Във възрастово отношение преобладават младежите до 24 години – в тази категория попадат 87% от мъжете и 92% от жените. Те са т.нар. поколение Z. Тези над 30 г. и от двата пола са незначителен дял – по 2%, а останалите – 11% мъже и 6% жени, са между 25 и 29 години.

В дигиталния свят хората са свързани по между си чрез устройства и мрежи и извършват много от ежедневните си дейности онлайн. За поколението Z това е начин на живот, защото то е „най-надареното, технологично наситено, глобално свързано, формално образовано поколение, което нашия свят е виждал. ... Поколението Z използва технологията от най-млада възраст, безпроблемно интегрира технологията в почти всички области на живота си, известни като дигитални интегратори“ (McCrindle, 2014: 15). Това се потвърждава и от получените резултати – над 40% от анкетираните от тази група отделят

между 3 и 5 часа на ден за присъствие в онлайн пространството, а 20% – между 6 и 9 часа от времето си. Тревога буди фактът, че 33% от жените (на възраст от 19 до 24 години) са над 10 ч. онлайн. Това показва, че пребиваването във виртуалната среда се е превърнало не само в норма на поведение, но дори в зависимост. Най-предпочитаното устройство, чрез което 80% от анкетираните се интегрират в дигиталния свят, е смартфонът.

Предвид целта на изследването е важно да установим до каква степен тази интеграция в дигиталния свят се използва с образователна цел. Най-много са студентите (52% от мъжете и 45% от жените), които използват онлайн публикации като учебници, научни публикации, закони и др. за самоподготовка през семестъра с честота 1 – 2 пъти седмично. Всеки ден или през ден за тази дейност отделят време 44% от жените и 31% от мъжете. Данните показват, че преобладаващата част от студентите разчитат на онлайн ресурси.

Изследваните онлайн комуникационни канали са три вида: електронна поща, социални мрежи и чат канали, като групите за комуникация са две – едната е свързана с образователния процес, а другата – с личния живот. Целта е да се установи има ли разлика в използваните средства с различни категории комуникатори.

Най-старото като технология онлайн средство за комуникация от изследваните – електронната поща, е най-често използвано за осъществяване на контакти с приятели и колеги от курса, относително рядко с преподаватели и никога от близо половината от анкетираните за диалог с администрацията на университета.

Най-популярното и предпочитано от интернет потребителите средство за комуникация са сайтовете на социалните мрежи. Всеки ден за комуникация с приятели ги използват 91% от респондентите, 59% за връзка с колегите от курса и 24% с преподаватели. За решаване на административни въпроси никога не ги използват 74%. Дигиталните си комуникационни умения студентите прилагат предимно за междуличностно общуване в неформална среда с връстниците си. Фактът, че социалните мрежи не са приоритет във взаимодействието и поддържане на диалога с представители на институцията, може да се обясни с основните им характеристики.

Една от тях е, че те са социална среда, в която се формират онлайн общности, основани на споделения интерес на участниците към определена тема или проблем. В тези общности водещи са личните преживявания, емоциите и знанията на индивида, което изгражда отношения, основани на доверие и приятелство в групата (Angelova, 2011: 112). В този случай за студентите по-лесно е създаването на приятелски отношения с връстниците и по-трудно е преодоляването на дистанцията между поколенията и институционалната йерархия. Друг белег на социалните мрежи е възможността за изграждане на идентичност от потребителя чрез доброволно споделяне на лична информа-

ция относно моментно състояние, професионални интереси, свободно време, съпричастност към каузи и други.

Използването от студентите на онлайн канали за комуникация в реално време е идентично със социалните мрежи като практика на потребление. Наблюдава се дори леко повишаване на липсата им в комуникацията с преподаватели и администрация.

Таблица 1: Дигитални комуникационни умения за взаимодействие чрез технологии*

Ниво**:	A1		A2		B1		B2		C1		C2	
	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени
Измислено:												
Дейност:												
Използвам мобилен интернет или wi-fi мрежа	3	1	6	11	8	9	16	10	3	4	64	65
Използвам онлайн търсачки	3	2	8	9	13	11	11	11	9	6	56	61
Изтеглям приложения	3	8	11	11	13	19	20	13	11	7	42	43
Инсталирам приложения	8	9	9	14	19	17	14	10	9	9	41	41
Свалям файлове	8	7	8	12	8	15	23	14	6	7	47	45
Качвам файлове	11	7	9	14	22	20	8	10	8	7	42	42
Използвам настройките за поверителност	5	5	8	11	20	17	16	12	9	8	42	47
Разпознавам кои са безопасни за изтегляне приложения	3	7	9	13	19	16	9	15	14	10	45	39

Забележка:

* **Данните са в %.**

** *Използваната скала за определяне на нивата в таблица 1 и в таблица 2 е следната:*

A1 – Само с насоки

A2 – Самостоятелно и с насоки, където е необходимо

B1 – Самостоятелно и с решаване на ясни проблеми

B2 – Независимо, според моите нужди и с цел решаване на нерутинни проблеми

C1 – Насочвам другите

C2 – Според моите собствени нужди и тези на другите, в сложни ситуации

Самооценката на студентите за дигиталните им умения, свързани с взаимодействието чрез технологиите, представят данните в таблица 1. От тях проличава увереността на анкетираните по отношение на личните им компетенции в тази област. Повече от половината респонденти и от двата пола споделят мнение, че не изпитват затруднения да осъществят достъп до интернет и да боравят с онлайн търсачки – дори използват уменията си и при необходимостта от намеса в сложни ситуации. Паралелно с това се забелязва

спад в това най-високо ниво на самооценка на дигитални комуникационни умения при работата с приложения и файлове, както и дейностите, свързани с безопасност и поверителност. Тук отливът (между 15 – 20% от анкетираните) в нивото на студентите е към средата на скалата за самооценка, която може да поставим между двете алтернативи: решаване на ясни проблеми и справяне в нерутинни ситуации. Прави впечатление, че само между 10 и 20% от респондентите оценяват способностите си за взаимодействие чрез технологиите на основно ниво (ниво A1 и A2).

Таблица 2. Дигитални комуникационни умения за споделяне на информация и съдържание*

Ниво:	A1		A2		B1		B2		C1		C2	
	Пол:		Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени
Дейност:	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени
Мога да създам собствен имейл	6	3	5	7	13	28	5	7	6	3	66	53
Мога да изпращам съобщение чрез имейл	5	1	0	5	22	25	5	10	3	4	66	56
Мога да прикачвам файлове към имейл	3	1	5	6	17	26	11	8	5	2	59	57
Мога да съхранявам прикачен файл от имейл	2	2	3	4	16	23	13	9	8	4	59	58
Мога да направя профил в социални мрежи	6	3	2	5	20	22	3	9	5	2	64	59
Мога да споделям видео файлове в социални мрежи	9	4	3	4	17	23	6	10	3	4	61	56
Мога да споделям снимки в социални мрежи	5	1	6	4	17	22	3	8	5	4	64	60
Мога да създавам Story в социални мрежи	5	4	3	2	16	22	9	8	3	6	64	58

* Забележка: данните са в %.

Данни за нивото на дигиталните умения на студентите във връзка със споделянето на информация и съдържание са представени в таблица 2. Видима е по-високата самооценка сред анкетираните представители на мъжкия пол (от 59% до 66%), които заявяват безпроблемно боравене с електронна поща и социални мрежи за споделяне на информация в онлайн средата и в сложни ситуации. Това не е случайно, тъй като чрез настоящото изследване регистрирахме и преобладаващата нагласата на студентите да използват ежедневно електронната поща като средство за комуникация с приятели и колеги от курса. Тенденцията се запазва и в самооценката за работата със социалните мрежи. Създаването на профил и лична история (story) в тях, както и споделянето

на видео и снимкови файлове не затруднява болшинството от изследваните лица. Между 2 – 9 % от мъжете и 1 – 4% от жените декларираат позицията си, че имат необходимост от насоки. Този дял е незначителен, но следва да насочи вниманието ни към факта, че въпреки технологичната предопределеност в ежедневието на студентите от поколение Z се отчита липса на самостоятелно ползване на e-mail и социални мрежи от единици респонденти.

Таблица 3. Образование и дигитални умения*

В каква степен за Вашите дигитални умения са допринесли:	Мъже				Жени			
	никаква	малка	средна	голяма	никаква	малка	средна	голяма
Обучение в средното училище	7,8	23,4	39,1	29,7	4,6	14,8	41,7	38,9
Обучение в университета	10,9	7,8	32,8	48,4	7,4	7,4	42,6	42,6
Посещение на специализирани курсове	28,1	23,4	21,9	26,6	25,9	25,0	23,1	25,9
Самообучение (видео уроци, блогове, книги и др.)	6,3	4,7	20,3	68,8	3,7	2,8	31,5	62,0

* Забележка: данните са в %.

В изследването е обособен самостоятелен блок, свързан с дигиталните умения и образованието. Младите специалисти от различни сфери са изправени пред предизвикателството да усъвършенстват своите аналитични способности за работа с цифрови данни и да търсят все по-адекватното им приложение за решаване на практически и управленски задачи. Необходимостта от дигитални умения е налице, но по-важно е да бъде осъзната като перспектива за развитие от обучаваните, тъй като „едни от основните заплахи и възможности, в нашата съвременност... са свързани с дигиталната среда, в която се осъществяват голяма част от социалните отношения“ (Роров, 2019: 27).

Информация за степента на придобитите от студентите дигитални умения чрез различни образователни дейности е обобщена в таблица 3. Приносът на обучението в средното училище към дигиталните умения се оценява от респондентите като малко по-нисък, сравнен с този на университета, като разликата е по-осезаема при мъжете. Най-висок е делът на мъжете (68,8%), които отдават преимуществено значение на самообучението. Близка е максималната оценка и на жените (62%). Вниманието на анкетираните студенти тук е насочено към материали като видеоуроци, блогове, книги и други, като по същество тези ресурси са налични в онлайн средата. Съотнесено към времето, през което са онлайн, и изобилието от съдържание, поднесено

интерактивно и в лесен за усвояване формат, обосновава тези високи стойности. Чрез отговорите на студентите се очертава тяхната нагласа да търсят, обработват и осмислят информация чрез интернет, както и да интерпретират тази информация съобразно текущата ситуация и с оглед повишаване на дигиталните си умения.

По категорията обучение във висшето училище данните показват приоритетно разпределение по-скоро към положителна оценка – над 80% и за двата пола. Част от студентите споделят мнението, че все пак има необходимост от допълнителни специализирани университетски курсове за развиване на дигитални умения. Някои от тях посочват конкретни области, като обработка на цифрови данни, онлайн комуникации, работа със специализирани софтуерни приложения, защита на личните данни и киберсигурност.

В проучването анкетиранияте демонстрират увереност по отношение на бъдещата си професионална реализация чрез изградените цифрови умения. Повече от половината студенти (66% от мъжете и 63% от жените) считат, че в голяма степен са усвоили нужните познания и могат да разчитат на тях за утвърждаване в областта, в която се обучават. Групата на тези, които са в известна степен по-критични към способностите си и са дали самооценка средна степен, е една четвърт от анкетиранияте. Това може да се обясни с познатата на студентите идея за учене през целия живот, непрекъснато актуализиране на професионалните компетенции и усвояване на възможности за успешно кариерно развитие.

Цифровият свят, в който живеят младите хора, скоростта на промяна на технологиите и тяхната интеграция в ежедневието, им дават вяра в собствените възможности като фактор за бъдещата професионална реализация и успешно кариерно развитие.

Заклучение

Анализът на данните от емпиричното изследване и проучването на европейските политики в сферата на образованието и развитието на цифровите умения на гражданите дават основание да се формулират препоръки, които да спомогнат за адаптиране на образователния процес в отделните професионални направления към **новите изисквания на дигиталната икономика**. Препоръките са следните.

- 1) Развитие на аналитични способности за работа с цифрови данни чрез адекватно приложение на практическите задачи и казуси по различни дисциплини.
- 2) Мотивиране на студентите за разработване на курсови проекти и реализиране на изследвания, при които се използват съвременни методи за събиране на информация, повлияни от новите информационни и комуникационни технологии.

3) Стимулиране усъвършенстването на основните дигитални умения чрез ефективното използване на онлайн комуникационни инструменти в академичния диалог.

4) Включване на повече дигитални източници за самоподготовка като електронни книги, статии в онлайн научни списания и видеа.

5) Усъвършенстване на уменията за работа с основни софтуерни приложения и на презентационните умения чрез увеличаване на интерактивните занятия.

6) Организиране на тематични дискусии, които да се осъществят чрез дигитални приложения и да позволят на студентите да демонстрират знания и да развият критично мислене и способност за компетентно участие по даден проблем в цифровата среда.

7) Разгръщане на стратегическите умения на обучаваните чрез насочване към реализиране на определена цел, свързана с допълнителни аналитични компетенции.

8) Активно използване потенциала на социалните мрежи за създаване на работни групи и общности по интереси, в които основен акцент да са съвместната работа по проекти и споделяне на онлайн ресурси с образователна насоченост.

Развитието на наличните дигитални умения у студентите чрез образователната система ще спомогне за създаване на фокус върху формиране на по-качествен и конкурентоспособен образователен продукт в условията на трудния пазар в цифровата икономика.

Добавената стойност на изследването се разгръща най-малко в следните направления. Първото е свързано с повишаване на осведомеността относно цифровите технологии и необходимостта от дигитални умения чрез насочване вниманието на академичната общност, и по-специално на студентската, към проблема. Второто направление е възможността чрез анализирания информация и формираното знание да се окаже превенция върху възникването на възможни проблемни полета в процеса на учене. Третото има отношение към формирането чрез анкетната карта на адекватен измерител за регулярно идентифициране нивото на дигитални комуникационни умения и бъдещо проследяване на усъвършенстването им.

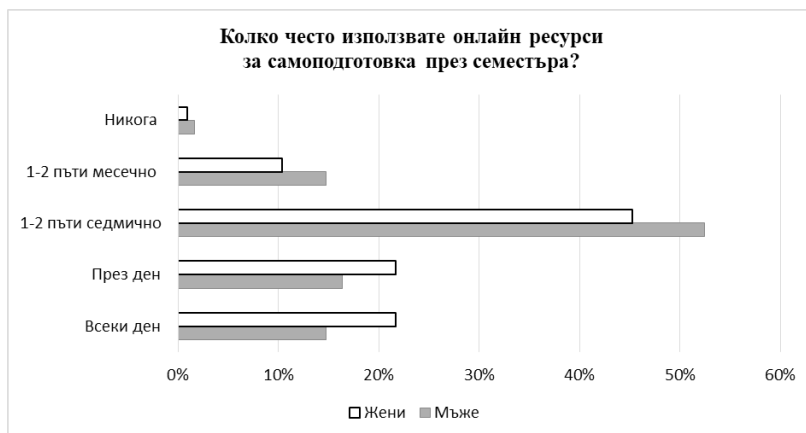
В съвременното общество дигиталните умения са нужни за всяко работно място, **защото** цифровата икономика преобразува начина, по който хората работят, и компетенциите, от които се нуждаят за успешна професионална реализация. Целенасочените и постоянни усилия за тяхното усъвършенстване следва да са сред приоритетните ангажменти в системата на висшето образование. Необходимо е обучаваните да бъдат все повече въвличани в интерактивен процес на използване на информационните и комуникационните технологии с ясно то съзнание, че придобиваните и развивани цифрови умения спомагат за тях-

ното пълноценно участие в професионалната среда и в обществото. Достъпът до технологиите в академичната среда вече не е дефицит, но същевременно не е достатъчно условие за развитие на ключови компетенции, чрез които младите хора могат да постигнат личностна реализация и да бъдат активни граждани.

Приложение

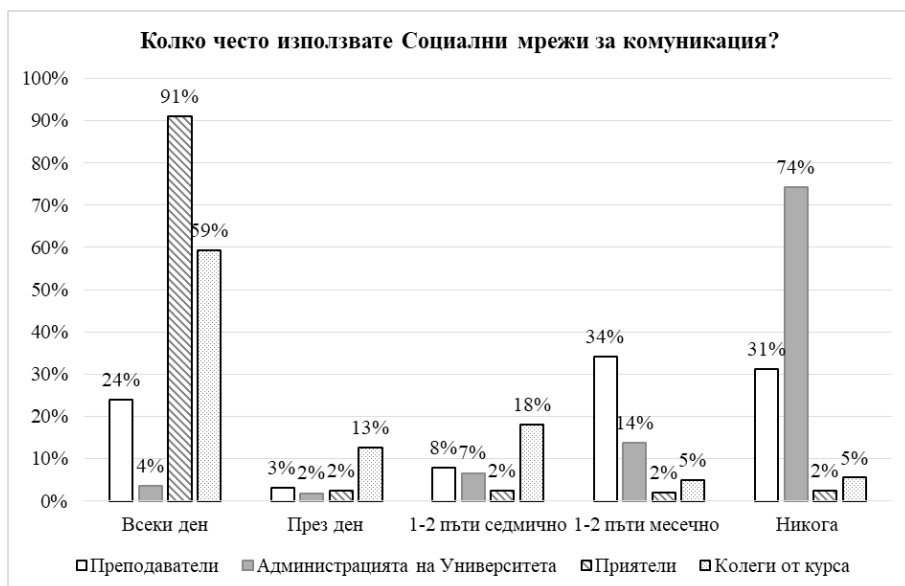
Диаграма 1

Диаграма 2

Диаграма 3

Диаграма 4

Диаграма 5

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Мария Габриел: 90% от работните места ще изискват цифрови умения след 2020 г. 28.05.2018, <https://www.economic.bg/bg/news/10/mariya-gabriel-90-ot-rabotnite-mesta-shte-iziskvat-tsifrovi-umeniya-sled-2020-g.html>. Вж. също Габриел, М. (2018). Заедно дефинираме проекта на бъдещето. Стратегии на образователната и научната политика, год.26, бр.1, 20 – 27.
2. Official Journal of the European Union. 4.06.2018. Council Recommendation. Annex: Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2018:189:TOC
3. European Commission. Communication: on the Digital Education Action Plan, Brussels, 17.01.2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2018:22:FIN>
4. European Commission. ICT for work: Digital skills in the workplace. Final report. 2017, p.13-16, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ict-work-digital-skills-workplace>
5. European Commission. Digital Economy and Society Index (DESI) 2018. Country Report Bulgaria. p. 2. http://ec.europa.eu/information_society/

newsroom/image/document/2018-20/bg-desi_2018-country-profile_eng_B43F6DD5-FDA8-134C-B36DA7214990F864_52215.pdf

6. Европейска комисия. ЕВРОПА 2020: Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Брюксел, 3.3.2010 г. стр. 15, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:BG:PDF>
7. МОН. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014 – 2020 г., стр. 6, https://www.mon.bg/upload/6537/STRATEGY_MS_29_09_2014.pdf,
8. European Commission. Education and Training Monitor EU analysis, volume 1, 2018, 16.10.2018, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/volume-1-2018-education-and-training-monitor-country-analysis_0.pdf;

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова, С. (2011). *Измерения на онлайн PR*. Благоевград: Н. Рилски.
- Габриел, М. (2018). Заедно дефинираме проекта на бъдещето. *Стратегии на образователната и научната политика*, год. 26, бр. 1, 20 – 27.
- Попов, Н. (2019). Конституционно плуралистичната демокрация и дигиталната среда. *Изследвания на правните проблеми в дигиталната среда*. Благоевград: Н. Рилски.
- Рибов, М. (2019). *Дигиталната трансформация*. София: УНСС.
- Carretero, S.; Vuorikari, R. and Punie, Y. (2017). DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use. EUR 28558 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Dijk, J. (2006) *The Network Society. Social Aspects of New Media*. London: Sage Publications
- McCrinkle, M. (2014). *The ABC of XYZ: Understanding the global generations*. Sydney : UNSW Press.
- Vaikutytė-Paškauskė, J., Vaičiukynaitė, J. & Pocius, D. (2018) *Research for CULT Committee – Digital Skills in the 21st century*. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

REFERENCES

- Angelova, S. (2011). *Dimensions of Online PR*. Blagoevgrad: Neofit Rilski University Press
- Gabriel, M. (2018). Together we define the project of the future. *Strategies for policy in science and education/Strategii na obrazovatelnata i nauchnata politika*, vol. 26, № 1, 20 – 27.
- Carretero, S., Vuorikari, R. and Punie, Y. (2017). DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and

- examples of use. EUR 28558 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Dijk, J. (2006) *The Network Society. Social Aspects of New Media*. London: Sage Publications
- McCrindle, M. (2014). *The ABC of XYZ: Understanding the global generations*. Sydney: UNSW Press.
- Parviainen, P., J. Kääriäinen, M. Tihinen & S. Teppola. (2017). Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice, *International Journal of Information Systems and Project Management*, Vol. 5, No. 1, 63 – 77.
- Popov, N. (2019). Constitutionally Pluralistic Democracy and the Digital Sphere. // *Research of Legal Problems in the Digital Sphere*. Blagoevgrad: Neofit Rilski.
- Ribov, M. (2019) *Digital transformation*. Sofiq: UNWE University .
- Vaikutytė-Paškauskė J., Vaičiukynaitė J. & Pocius D. (2018) *Research for CULT Committee–Digital Skills in the 21st century*. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

THE NEED OF DIGITAL SKILLS FOR FOR SUCCESSFUL PROFESSIONAL REALIZATION OF STUDENTS

Abstract. There is a growing use of information and communication technologies (ICT) in all areas of social and economic life. Proof of this is the introduction of innovative technologies in various production processes, the effective electronic services offered to businesses and citizens, management using cloud computing, Big Data and artificial intelligence, the implementation of distance learning, and networking of people.

This article examines the importance of digital skills and the need of basic digital skills. Digital technologies have a perceptible impact on innovations, economic growth, the labor market and the type of digital skills for citizens that are necessary not only for successful professional realization but also for participation in public life and maintaining social contacts.

The text presents data from an empirical study which focuses on operational and information digital skills (according to classification of Van Dijk) as a main prerequisite for successful professional realization of students in the higher education system. The method used for data collection is a questionnaire constructed in accordance with the European Digital Competence Framework for Citizens (DigComp 2.1).

The authors present analysis of current students' digital communication skills including interaction through technology, sharing information and content, using online resources for educational purpose, and the level of digital skills acquired

through various educational activities. The need for improvement of digital skills is outlined, development guidelines are given to help adapt the educational process to the new requirements of the digital economy.

Keywords: digital skills; communication; digital transformation; digital competences

✉ **Dr. Slavyanka Angelova, Assoc. Prof.**

ORCID ID 0000-0002-8646-2569

Department of Public Relations

Faculty of Law and History

South-West University “Neofit Rilski”

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: sl.angelova@swu.bg

✉ **Dr. Lyubomira Hristova, Assist. Prof.**

ORCID 0000-0002-0197-737X

Department of Public Relations

Faculty of Law and History

South-West University “Neofit Rilski”

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: dineva@swu.bg